

IVAN DORNIK: POT MATERINE DUŠE.

Se nikoli se mi naša deželica ni zdela tako majhna kakor te poletne večere: z enega konca se sliši do drugega temna, mračna pesem topov.

Včasih je ob takih večerih pelo celo polje pred vasjo, za njo in okoli nje. Ko je potegnil veter, je prinesel s sabo vonj po mrvi in žitu. In s polja so se vsipali v vas visoki, žita in mrve naloženi vozovi, konji so pokoncu nesli glave, grive so jim vihrale okrog blestečih komatov, zraven pa je šel fant in je komaj dohiteval konje. Za vozom so se smejala dekleta, čez vso cesto je skakal njih prešerni smeh. Šle so po cesti vse bele, kakor bi izpustil jato belih golobov.

Glej, sedaj pa je priškripal čez most razmetano naložen voz, konj gre počasi, sklonjen, zmrušen in suh; poleg njega kriči otrok in ga tolče z bičem po ušesih. Za vozom otroci, tihi, le tu in tam zavpije kateri; nič jim ni do smeha in kričanja, nič do prerivanja. Za njimi gre dekleta, na rami grablje, čez grabljišče roko in na roki naslonjeno glavo; zadnja hiti gospodinja, vsa potna in premočena in se nikamor ne ozre. Če jo kdo sreča in vpraša: »No, ali ste dodelali?« »Dodelali,« odgovori, hiti naprej in si briše pot. Konj, voz, otroci, dekleta in gospodinja — zdi se, kakor da je vse to ta čas kdo pognal od nekod, da hite sedaj sključeni, preplašenih obrazov, v tla uprtih oči, brezumno dalje, dalje, dalje — — — Kam?

Ko je voz preropotal most, je stopila s kolo voza stara sosedka, botra Rozala. Kakor da je padel suh list na mostnico, tako neslišno je bilo, ko je ona stopila nanj. Stara, sključena in komaj je šla.

»No, si doma?« je dejala, ko je stopila k vrtu.

»Doma.«

»Vročje je danes in soparno, kar najbolj gotovo, da se bo za dež napravilo. Ali ti pa vedno bereš?

»Tako, za kratek čas.«

Ko je govorila, je zadnje zloge besed trdo zategovala, ker jo je dušila sapa. In med stavkom je prenehavala in roki upirala ob bok, težko sopihajoč. Ko je tako stala ob vrtu, se mi je hipoma izpremenila pred očmi, da sem videl vso mlado, pokoncu vzpeto in močno. Takrat pa je bilo takole: Sredi ceste smo bili kozo; stala je daleč — trinoga in lesena — mi pa smo bili majhni in šibki in smo držali v rokah debela po-

lena, da so omagovale roke pod njimi. Komaj da je doseglo katero do kože. Tedaj je prišla mimo in se je zasmejala:

»O, kako ste sedaj otroci zanič! Daj mi no poleno! Vidiš, takole smo včasih in še sedaj jo zbijem bolje kakor pa vas kateri.« Pa je zavih-tela, poleno je zabrenčalo in butilo v kozo, da je odskočila daleč v grmovje — — —

Sedaj pa lovi besede in sapa in hodi sključena.

Šla je čez travo in sedla k meni na klop. Iz rute je odvila dopisnico.

»Tole sem ti prinesla, da mi boš prebral. Janez je pisal. Včeraj je prišlo in je nemško napisano. Ona ne ve, kako in kaj, ker nihče ne razume. Pa sem rekla: 'Čakaj no, doli stopim, saj je doma in mi prebere'. Vidiš, hudo je, če človek ne razume. Poglej no ti, boš povedal, kaj je.«

Vzel sem ji karto iz rok in sem bral. Potem sem ji povedal glasno. Tole je pisal:

— Naznanjam vam, da sem živ in zdrav v ujetništvu. Kako je doma? Pozdrav vsem! Vaš Janez. —

Gledala me je začudeno odprtih ust; ruta ji je zlezla na tilnik, da so se ji videle kite na suhem vratu; izpod rute pa so padli čez uveli senci prameni sivih las.

Njena osuplost me je zbolela in zavedel sem se, da sem ji prebral prehitro, pretrdo, prehladno. Brati bi ji bil moral počasi, mehko — — —

»Malo je pisanega,« je dejala tiho.

»Malo, ne smejo več.«

»Samo, da je živ. Glej, tri mesece ni bilo nobenega pisanja. In sanjalo se mi je že o njem: šla sem ga iskat in sem hodila čisto po tujih krajih. Tam pa sem ga zagledala, ko so ga peljali, vsega raztrganega in revnega. Velika planota je bila med nama, jaz sem hitela, hitela za njim, pa sem se komaj premeknila z mesta. Potem sem ga zaklicala in on se je ozrl. Zamahnil mi je z roko in je bil ves žalosten. Izginil mi je v megli. Pa sva mislili, ona in jaz: mrtev je. In vsako noč sem se zbudila ravno o polnoči in poslušala, kdaj bo potrkal na okno. Čudno je: ravno o polnoči sem se zbudila vsako noč. Mislila sem si: mi vsi moramo biti sedaj pripravljeni — vedno ravno o polnoči, da bomo slišali, ko nam bodo trkali in nas klicali. In vedeli bomo — da so padli — — — No, pa hvala Bogu, da je le živ.

Samo malo piše, malo — — — In nobenega — nič ne imenuje — — posebej — — — Pravi le: pozdrav vsem — — Čudno se je vse to naredilo — — — Ali tega pa nič ne pove, kje je?»

»Nič ni naslova; saj ni sam pisal, drugi mu je napisal.«

»Seveda drugi, ker on ne zna nemški. Pa vseeno je čudno, da ne pove, kje je.«

»Čakajte, pogledam na pečat.«

Obrnil sem karto, gledal in razbiral težkočitljive in zamazane črke na pečatu. »Taškent, Turkestan,« sem bral.

»Kako je?» je vprašala in se nagnila k meni.

»Turkestan.«

»Ali je to daleč?»

»Daleč, mati. Še misliti si ne morete, kako. V Aziji — — —«

»Oh, ti moj Bog, kako se vse to zasuče! Kdo bi si bil leto osorej mislil, da bo kdaj tam — — — Rada bi ga še videla — — enkrat še — — — četudi le oddaleč. Pa bo težko, če je v tako daljnih krajih — — — Bog vé, kdaj se vrne! In jaz — — — Jaz pa sem stara, slaba — — — Dejala sem si že: Rozala, moraš ga še dočakati!« In sem vzela koš in šla, da nasekam vejnikov za kozo. V gozdu pa sem — — — omažala — — — in se

sesedla pod košem — — — Ni več moči, kaj bi si lagala, da sem še trdna — — — Saj komaj govorim — — — Toda rada bi ga še videla — — — Saj sem imela le njega še — — — Ko se je oženil, sem mu dejala: »Sedaj imaš drugo, ki jo boš moral imeti rad; zame prihrani le toliko, da mi boš ob zadnji uri zatisnil oči« — — — Težko je umreti, če takrat nimaš ob sebi nikogar, ki si jih ljubil. — — — Kako se že imenuje tista dežela?»

»Turkestan.«

»Tur-ke-stan — — Čudno ime je — — pa si bom že zapomnila — — No, tako pa Bog povrni, da si mi prebral! Tebi je lahko, vidiš.«

Močno se je bila zasopla. Zavila je karto v ruto in odšla. Ko je stopila na most, je omahnila kakor pijana. Zelo je bila slaba in sklonjena. Pot iz Turkestana je tako dolga, steza do pokopališča pa čisto kratka — — — Ona pa vsa siva, upala, nadušljiva — — —

Ali to vem: ob smrtni uri se bo napravila na pot v tisto daljno deželo, katere ime si je hotela zapomniti — — Enkrat je že šla za njim — v sanjah — pa ga ni mogla dohiteti, ker je telo oviralo dušo. Ob smrtni uri se bo pa zopet odpravila. Tam ga bo poiskala in bo o polnoči potrkala ob njem, da bo vedel — — —

DR. J. DEBEVEC: KAJ V TEM ČASU ČITAMO?

čtivu, čitankah in čitateljnih so si nazori v tem času silno nasprotni. Po mnenju enim je naš grozopolni čas dokazal in še dokazuje, da je vsa tista omika in prosveta, ki se narodom v neštevilnih knjigah in knjižurah nudi in prodaja, človeštvu le v škodo; skoraj takó mislijo, kakor pred 165 leti J. J. Rousseau, ki je (l. 1750.) na vprašanje akademije v Dijonu: »je-li probuja ved in umetnosti kaj pripomogla k očiščenju npravnosti?« odgovoril v svoji razpravi z »ne!« in — — — dobil nagrado. Ako bi ljudje manj čitali, ali pa sploh nič, bi bili — — — tako modruje ta nazor — — — mnogo srečnejši in zadovoljnejši. Čemu z večnimi problemi in težkimi vprašanji te uboge možgane neprenehoma dramiti in brihtati, ki bi vendar tako lahko mirno spali v možganski mreni kakor sladki češpljev kompot v glažu! Če se pa že mora kaj pisati in tiskati, zadostuje čezinčez vsakemu človeku, ki se je kaj učil, dnevni časopis, ki prinaša to, kar je res in resnično, ne pa izmišljenih reči in neumljivih spisov. Tako eni; drugi del ljudi pa — — — kakor omenjeno — — — čisto nasprotno sodi. In med

temi so tisti, ki v tem grozopolnem času največ trpe — — — vojaki. Poglejmo n. pr. nemškega vojaka! V strelskih jarkih ali v bolnišnicah, povsod hlastno segajo po knjigi. Univerzalna knjižnica Reclam ne more dovolj hitro odpošiljati in zalagati. V »Kato-liški Bukvarni« v Ljubljani sem sam videl, kako segajo po tistem Reclamovem vrtilniku; naenkrat je prazen. Kupi se vse: romani, novele, potopisi, popisi bojev, najnovejša zgodovina. Vidi se: sredi krvavega rokodelstva, poleg menaže, katero zahteva telo, terja kategorično tudi duh svojo hrano. Dognalo se je, da je zlasti troje knjig zelo razširjenih v nemški vojski: Sv. pismo (v prvi vrsti Novi testament), Nietzsche in Goethejev Faust. Speyerski škof dr. M. v. Faulhaber piše,¹ da mu je pri mestecu Valenciennes rekel nemški častnik: »V strelskem jarku drže naši vojaki ob prsobranu z desno roko puško, za strel pripravljeno, na levi

¹ Der Waffensegen des Evangeliums v zbirki: Kraft aus der Höhe (vrsta razprav in nagovorov na vseučiliško mladež v vojni, izpod peres samih bivših ali še delujočih vseučiliških profesorjev), Kösel, 1915, str. 50.